

МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

БРОНЕВИЦЬКА ОКСАНА МИХАЙЛІВНА

УДК: 343.12(477):341.24

**ВІДПОВІДНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ЧИННИМ МІЖНАРОДНИМ ДОГОВОРАМ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ МВС України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
Навроцький Вячеслав Олександрович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, декан юридичного факультету.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
Борисов Вячеслав Іванович,
Інститут вивчення проблем злочинності
Академії правових наук України, директор;

кандидат юридичних наук, доцент
Тростюк Зоя Аполлінаріївна,
Київський університет права НАН України,
завідувач кафедри кримінального
права та процесу.

Захист відбудеться «8» грудня 2011 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «5» листопада 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному міжнародному співтоваристві спостерігається тенденція до зближення інтересів держав та розвитку міжнародних зв'язків між ними. Відтак, слід визнати, що жодна держава не може жити ізольовано. Відповідно, нового значення набуває загальносвітовий правопорядок, який забезпечував би безпеку держав та їхню співпрацю на основі норм міжнародного права і відповідних їм національних правових систем.

З ухваленням Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 р. та Акта проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. Україна, задекларувавши себе демократичною державою, взяла зобов'язання привести національне законодавство у відповідність із загальноновизнаними принципами і нормами міжнародного права. Реалізація цієї умови зобов'язує державу до того, щоб галузеве законодавство також було приведено у відповідність з міжнародними нормами. Це зобов'язання впливає зі змісту ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. Його реалізація обумовлена необхідністю наукового обґрунтування відповідного законотворчого процесу.

Водночас доводиться констатувати, що в теорії права питанням відповідності норм національного права міжнародним певною мірою приділялась увага, однак це стосувалося головним чином співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права. Цією проблематикою в основному займалися фахівці з міжнародного права О. Анісімов, І. Бліщенко, Р. Бобров, О. Гавердовський, О. Галенська, Л. Захарова, Н. Зелінська, І. Лукашук, О. Мовчан, Р. Мюллерсон, П. Недбайло, Г. Тункін та інші, які сформулювали загальні вимоги щодо узгодження положень міжнародних договорів та норм національного законодавства, розробляли загальнотеоретичні положення різних аспектів досліджуваної проблеми.

Вітчизняні криміналісти – М. Акімов, В. Борисов, В. Гацелюк, В. Грищук, О. Дудоров, Г. Єпур, І. Красницький, С. Кучевська, С. Лихова, В. Попович, О. Романюк, З. Тростюк, Н. Цись – розглядали питання відповідності внутрішньодержавного кримінального законодавства чинним міжнародним договорам кримінально-правового характеру лише щодо аналізу конкретних складів злочинів чи кримінально-правових інститутів. Комплексно ця проблема була висвітлена вперше у 2005 р. М. Хавронюком у його монографії «Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації». Проте цілісної картини стану відповідності кримінального законодавства України міжнародним договорам у наукових джерелах досі не було відображено.

Поза межами вивчення залишився ряд питань, що стосуються оцінки стану відповідності національного кримінального закону міжнародним договорам кримінально-правового характеру, специфіки способів, шляхів та

напрямів узгодження положень Загальної та Особливої частин КК України, неуніфікованості системи терміно-лексем, застосовуваних у міжнародних актах (часто незвичних для вітчизняних юристів), усунення колізій між вимогами міжнародних актів та національного кримінального законодавства.

Таким чином, дослідження питань, котрим присвячено дисертацію, є актуальним у теоретичному аспекті, оскільки таким чином заповнюється низка наявних прогалин у цій науковій ділянці, визначаються напрями вирішення проблем, що виникають в узгодженні положень міжнародних договорів кримінально-правового характеру із внутрішнім законодавством. Десятирічний досвід аналізу та застосування чинного кримінального законодавства показав, що воно далеке від досконалості, в тому числі і щодо забезпечення відповідності вимогам міжнародних договорів. Під час роботи над проектом чинного КК України декларувалося врахування положень чинних міжнародних договорів, проте фактично не було враховано вимоги міжнародних актів щодо встановлення відповідальності за легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, торгівлю людьми тощо.

Вивчення відповідності положень вітчизняного кримінального законодавства та міжнародних договорів кримінально-правового характеру дозволить сформулювати пропозиції дидактичного характеру.

Зазначене вище в цілому дає підстави актуалізувати злободенність означеної теми і доцільність її комплексного наукового висвітлення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ у межах планових досліджень юридичного факультету на тему «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0109U007853).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи – з'ясування відповідності кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам, виявлення його недоліків та прогалин, а також обґрунтування пропозицій щодо доповнень і уточнень до вітчизняного кримінального законодавства.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі основні *задачі*:

- з'ясувати стан дослідження питання узгодження кримінального законодавства України з вимогами міжнародних договорів;
- уточнити і деталізувати класифікацію міжнародних договорів кримінально-правового характеру;
- визначити співвіднесеність положень міжнародних договорів України, що регламентують питання боротьби зі злочинністю, з положеннями кримінального законодавства України;
- розглянути теоретичні і методологічні засади узгодження положень кримінального законодавства України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру;

– здійснити порівняльно-правовий аналіз статей Загальної та Особливої частин КК України та відповідних міжнародних договорів;

– сформулювати на концептуальному й прикладному рівнях пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України, спрямовані на забезпечення його відповідності чинним міжнародним договорам.

Об'єктом дослідження є співвідношення чинного кримінального законодавства України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру.

Предметом дослідження є відповідність норм кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам.

Науково-теоретичною базою дисертації є праці з кримінального права, загальної теорії права, інших галузей права, довідково-енциклопедична література.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, чинний КК України, інші нормативно-правові акти України, а також кримінальне законодавство окремих зарубіжних держав (Австрійської Республіки, Королівства Іспанії, Королівства Нідерландів, Королівства Швеції, Республіки Болгарія, Російської Федерації, Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки, Швейцарської Конфедерації тощо).

У дисертації використано низку положень постанов Пленуму Верховного Суду України.

Методи дослідження. Робота ґрунтується на філософських, зокрема, *діалектичних* і *метафізичних* підходах (розгляд ознак складів злочинів у статичній і розвитку, встановлення взаємозв'язку між окремими ознаками та їхнього зв'язку з іншими правовими явищами), на *герменевтичних* (формулювання вихідних положень дослідження, аналіз його предмета, тлумачення змісту окремих понять), а також на загальнонаукових та спеціальних методах, серед яких *історичний* (розгляд передумов приведення чинного кримінального законодавства у відповідність з міжнародними договорами на різних історичних етапах становлення нашої держави; з'ясування історичних витоків і генези окремих понять та протиправних діянь, їхньої характеристики на різних етапах, доктринального та нормативного підходів до визначення змісту); *порівняльний* (зіставлення норм вітчизняного кримінального законодавства, кримінального законодавства зарубіжних держав щодо відповідності міжнародним договорам із метою аналізу юридичних конструкцій, понять та окремих положень); *індукції та дедуції* (аналіз текстів міжнародно-правових договорів і визначення змісту міжнародно-правових понять, конструювання певних висновків на основі загальних положень міжнародних актів); *аналізу та синтезу* (виділення конститутивних ознак злочинів, визначення можливих способів імплементації); *догматичний* (аналіз змісту законодавчих положень, тлумачення положень міжнародно-правових актів по боротьбі зі злочинністю); *кількісного і якісного аналізу* (з метою розгляду окремих ознак злочинів, зокрема, для виявлення ознак системності та масштабності в дослідженні відповідності

КК України міжнародно-правовим актам за умов конкуренції окремих статей); моделювання, багатofакторності, абстрагування та прогнозування (обґрунтування необхідності приведення кримінального законодавства України у відповідність з міжнародними зобов'язаннями у сфері кримінального судочинства, розробка рекомендацій теоретичного та прикладного характеру).

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена насамперед тим, що ця робота є першим у вітчизняній теорії кримінального права комплексним дослідженням проблеми відповідності Загальної та Особливої частин КК України міжнародним договорам кримінально-правового характеру. У ній сформульовано низку нових для вітчизняного кримінального права положень:

вперше:

– теоретично обґрунтовано визначення поняття «міжнародний договір кримінально-правового характеру» з вказівкою на його спеціальні ознаки, до яких віднесено: 1) укладення на міждержавному рівні; 2) несамовиконуваність (для його реалізації потрібно внести зміни до чинного кримінального законодавства держав-учасниць. Разом з тим, самовиконуваним є міжнародний договір, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи); 3) ратифікація, умовою якої є визначення наслідків кримінально-правового характеру; 4) наявність у договорі приблизної моделі складу злочину;

– класифіковано міжнародні договори кримінально-правового характеру за критеріями, які не використовувались у вітчизняній науці кримінального права: за елементами складу злочину та за наявністю чи відсутністю видів покарань у міжнародному договорі;

– аргументовано, що у розв'язанні колізій між положеннями кримінального законодавства України та положеннями міжнародних договорів кримінально-правового характеру не може бути реалізована загальноновизнана ідея примату міжнародного права, яка передбачає у таких випадках застосування положень міжнародних договорів;

– доведено, що положення ч. 5 ст. 3 КК України про те, що Закон України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться у чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, адресоване насамперед законодавцю, а не правозастосовникові. Тому можлива колізія між положеннями кримінального законодавства України та положеннями міжнародних договорів не може бути вирішена національними органами досудового слідства чи суду;

– з'ясовано на основі аналізу чинних для України міжнародних договорів кримінально-правового характеру та вітчизняного кримінального законодавства станом на середину 2011 р. відповідність норм КК України міжнародно-правовим зобов'язанням України кримінально-правового характеру;

удосконалено:

– позицію, за якою зміни і доповнення не є єдиним способом урахування положень міжнародних договорів, а виконання міжнародно-правових

зобов'язань у цій сфері можливе лише після обґрунтування того, як саме чинні кримінально-правові норми загального характеру можуть бути використані для встановлення відповідальності за діяння, караність яких передбачена міжнародними договорами;

– поняття кримінально-правової юрисдикції України, враховуючи міжнародні договори, які застосовуються в порядку субсидіарного застосування (поняття місця і часу злочину, вчиненого поза межами України);

– виокремлення групи самовиконуваних договорів, у зв'язку з чим доведено, що, на відміну від усталеного підходу в теорії міжнародного права, у сфері кримінального права самовиконуваних договорів немає;

– тлумачення способів узгодження вимог міжнародно-правових договорів та національного кримінального законодавства;

дістало подальший розвиток:

– положення про обов'язковість для України договорів кримінально-правового характеру, укладених від імені СРСР чи УРСР;

– рекомендації щодо необхідності вдосконалення низки статей Загальної та Особливої частин КК України, на основі яких сформульовані конкретні пропозиції, що стосуються змін і доповнень до КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що ряд положень та висновків дисертації може бути використано, по-перше, у сфері науково-дослідної роботи з метою дослідження відповідності кримінального законодавства України окремим міжнародним договорам, з'ясування відповідальності за міжнародні злочини, злочини міжнародного характеру у розкритті змісту їхніх ознак; по-друге, у правотворчій діяльності для обґрунтування змін та доповнень до КК України з метою приведення його у відповідність з ратифікованими Україною договорами кримінально-правового характеру (лист Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 10 жовтня 2011 р. № 04-19/14-2030); по-третє, у правозастосовній діяльності для здійснення кримінально-правової кваліфікації; по-четверте, у навчальному процесі під час вивчення у вищих навчальних закладах курсів загальної та особливої частин кримінального права, міжнародного права, порівняльного правознавства та спецкурсів (акт про впровадження у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 20 жовтня 2011 р. № 66).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації дослідження оприлюднено на 7 міжнародних та 2 всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 4–5 грудня 2009 р.); «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 1–2 червня 2009 р., 4–5 червня 2010 р.); «Актуальні проблеми протидії злочинам у сфері економіки» (м. Львів, 26 березня 2010 р.); «Механізм кримінально-правового впливу: український та зарубіжний досвід» (м. Одеса, 9–10 квітня 2010 р.); «Дні порівняльного правознавства» (м. Яремче, 14–15 квітня 2010 р.); «Наукові основи

кримінального права і процесу глобалізації» (м. Москва, 27–27 травня 2010 р.); «Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти» (м. Львів, 28 травня 2010 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.); «Компаративістські читання» (м. Львів, 29–30 квітня 2011 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 15 праць, у тому числі 6 статей у виданнях, що визнані ВАК України фаховими з юридичних наук.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 390 сторінок, з них – основного тексту – 185 сторінок, список використаних джерел – 47 сторінок (439 найменувань), два додатки на 153 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання дослідження, а також його методологічну, теоретичну, нормативну та емпіричну бази, сформульовано основні положення, що виносяться на захист, акцентовано на практичному значенні одержаних результатів та наведено дані щодо їх апробації.

Розділ 1 «Теоретичні та методологічні засади встановлення відповідності кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття і види міжнародних договорів кримінально-правового характеру»* обґрунтовано поняття «міжнародний договір кримінально-правового характеру» з визначенням ознак, за якими його можна відмежувати від інших видів міжнародних договорів, а також здійснено класифікацію міжнародних договорів кримінально-правового характеру. Встановлено, що таким міжнародним договором кримінально-правового характеру є міжнародна домовленість, виражена в єдиному формальному акті (незалежно від назви: угода, конвенція, пакт, протокол тощо), укладена між сторонами, дві чи усі з яких є суб'єктами міжнародного права, котрі володіють міжнародною правосуб'єктністю та правоздатністю укладати міжнародні договори, метою якої є боротьба з певними злочинними діяннями та запобігання їм. Окрім ознак, характерних для усіх видів міжнародних договорів, цей договір наділений рядом спеціальних ознак: 1) повинен бути укладений на міждержавному рівні; 2) є несамовиконуваним (для його реалізації потрібно внести зміни до чинного кримінального законодавства держав-учасниць. Разом з тим, самовиконуваним є міжнародний договір, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи); 3) обов'язкова процедура ратифікації

договору, умовою якої є визначення наслідків кримінально-правового характеру; 4) наявність у договорі приблизної моделі складу злочину.

Щодо видів таких договорів, то за предметом правового регулювання вони поділяються на ті, що містять зобов'язання у сфері матеріального кримінального права, та ті, що регламентують порядок процесуальних зносин між правоохоронними органами. За елементами складу злочину виділено міжнародні договори: 1) які зобов'язують захищати певні суспільні відносини (предмет, потерпілого) кримінально-правовими засобами; 2) які зобов'язують поставити під охорону кримінального закону елементи, що належать до об'єктивної сторони складу злочину; 3) міжнародні договори, які визначають ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони складу злочину. Виокремлено міжнародні договори, що визначають вид та межі покарання.

У підрозділі 1.2 *«Стан наукової розробки проблеми відповідності законодавства про кримінальну відповідальність міжнародним договорам кримінально-правового характеру»* виділено групи питань, які в теорії кримінального права вирішуються неоднозначно та які не висвітлені взагалі чи поверхово. Встановлено, що на сьогодні немає визначеного підходу до з'ясування поняття приведення у відповідність норм кримінального законодавства України з нормами міжнародних договорів кримінально-правового характеру; вирішення питання про співвідношення норм міжнародного кримінального законодавства та норм вітчизняного кримінального законодавства; а також про обов'язковість для нашої держави міжнародних договорів, укладених УРСР чи СРСР.

У підрозділі 1.3 *«Історичний аналіз узгодження кримінального законодавства з міжнародними договорами кримінально-правового характеру»* проаналізовано основні пам'ятки кримінального права України. З'ясовано, що до XIX ст. не укладались багатосторонні міжнародні договори. Розглянуті пам'ятки кінця XIX ст. дають підстави вважати, що в основному практикувалося укладення двосторонніх договорів. Лише з 1880-х рр. почали укладатись міжнародні багатосторонні договори кримінально-правового характеру. Однак нема відомостей про те, чи враховувались положення цих конвенцій у внутрішньому кримінальному законодавстві. У XX ст. розпочався справжній бум укладання таких договорів. КК УРСР 1960 р. до моменту введення в дію КК України 2001 р. зазнавав значного впливу прийнятих міжнародних зобов'язань: багато нових норм було внесено, а чинні були суттєво змінені з урахуванням рекомендацій міжнародних договорів.

У підрозділі 1.4 *«Відповідність законодавства окремих зарубіжних держав міжнародним договорам кримінально-правового характеру»* проаналізовано норми про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини та окремі злочини міжнародного характеру у чинному кримінальному законодавстві окремих зарубіжних держав. Відзначено, що в більшості держав визнання пріоритету норм міжнародного права над внутрішнім законодавством закріплено в конституціях. Водночас дія норм міжнародно-правових актів на

території держави, яка визнала їхню юридичну обов'язковість, втілюється шляхом їхньої реалізації у національних законодавчих актах. Констатовано, що більшість міжнародно-правових зобов'язань, які передбачають кримінальне переслідування за злочини міжнародного характеру та міжнародні злочини, відображено у кримінальних законах.

Розділ 2 «Співвідношення Закону України про кримінальну відповідальність та чинних міжнародних договорів кримінально-правового характеру» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Необхідність та межі узгодження законодавства України про кримінальну відповідальність з чинними міжнародними договорами кримінально-правового характеру» обґрунтовано, що необхідність реалізації та приведення у відповідність з міжнародно-правовими нормами національних правових норм обумовлюється такими чинниками: 1) їх взаємозв'язком та взаємозалежністю; 2) обов'язком кожної держави, беручи зобов'язання на підставі положень міжнародних договорів, забезпечувати їхнє виконання шляхом реалізації вимог міжнародних договорів у своїх національно-правових системах, приймаючи внутрішньодержавні норми і виконуючи таким чином свої зобов'язання перед іншими державами; 3) метою України стати членом Європейського Союзу та ратифікацією нашою державою основних європейських угод, прийнятих у рамках цього співтовариства.

Підтверджено, що міжнародні договори кримінально-правового характеру, укладені від імені СРСР чи УРСР, діють на території незалежної України; такі договори повинні мати статус міждержавних і укладатися відповідно від імені України та не суперечити вимогам її Конституції; зобов'язанням, установленим міжнародним договором, прийнятим пізніше, надається перевага перед зобов'язаннями, передбаченими у попередньому договорі у випадку виникнення розбіжностей між положеннями таких договорів; якщо вже існують статті про загальнокримінальні злочини в кримінальному законодавстві України, то при внесенні відповідних змін до КК України їх слід враховувати з метою уникнення надмірної криміналізації.

У підрозділі 2.2 «Колізії між актами національного кримінального законодавства та міжнародними договорами кримінально-правового характеру і способи їх подолання» розглянуто питання про співвідношення норм міжнародного кримінального законодавства та положень вітчизняного кримінального законодавства. Визначено, що міжнародно-правові норми можуть визнаватися джерелом національного кримінального права, однак не можуть застосовуватися безпосередньо.

Констатовано, що безпосередньо діючими на території держави є загальновизнані принципи і норми міжнародного права, а міжнародні договори, норми яких передбачають ознаки складів злочинів, є такими, що не можуть застосовуватися судами безпосередньо.

Аргументовано, що причиною виникнення колізій між нормами чинного кримінального законодавства України та нормами міжнародних договорів кримінально-правового характеру є відсутність попереднього науково-теоретичного обґрунтування доцільності імплементації норм міжнародного законодавства у кримінальне законодавство України. Подолати ці колізії можна шляхом застереження при ратифікації відповідного договору про те, що Україна не вважає себе зобов'язаною виконувати певні положення міжнародного договору.

У підрозділі 2.3 «Способи узгодження положень Кримінального кодексу України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру» проаналізовано різноманітність підходів до визначення способів узгодження положень кримінального законодавства України з міжнародними договорами кримінально-правового характеру. Визначено способи, за допомогою яких держава може реалізувати свої міжнародно-правові зобов'язання щодо криміналізації тих чи інших діянь, а саме: 1) *відсилка* – безпосередня вказівка на дію норми міжнародного договору без опису її в тексті кримінального закону; 2) *рецепція* – норми міжнародного договору кримінально-правового характеру повністю включаються у кримінальний закон без будь-яких змін, при цьому може бути створено нову норму або ж внесено зміни до вже чинної; 3) *інкорпорація* – вже чинна кримінально-правова норма або ж нова норма кримінального закону адаптується законодавцем для виконання державою своїх міжнародно-правових зобов'язань, враховуючи, наприклад, особливості термінології, яка використовується в КК України.

Відзначено, що у процесі такого узгодження слід врахувати особливості системи законодавства України загалом, в тому числі особливості законодавчої техніки конструювання положень законів України про кримінальну відповідальність.

Розділ 3 «Напрями вдосконалення кримінального законодавства України щодо приведення його у відповідність з чинними міжнародними договорами кримінально-правового характеру» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Відповідність статей Загальної частини Кримінального кодексу України положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру» з'ясовано, наскільки положення Загальної частини КК України відповідають міжнародним договорам кримінально-правового характеру.

Констатовано, що такої відповідності в основному досягнуто. Однак виявлено, що узгодження з міжнародними договорами кримінально-правового характеру потребують положення Загальної частини КК України, що стосуються: 1) правил поширення юрисдикції України на міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру; 2) правових наслідків урахування вироку, винесеного судовим органом іноземної держави; 3) видачі осіб; 4) запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб; 5) застосування покарання у виді конфіскації майна.

У розділі 3.2 «Відповідність статей Особливої частини Кримінального кодексу України положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру» розглянуто відповідність положень Особливої частини КК України вимогам чинних міжнародних договорів кримінально-правового характеру. Констатовано, що переважна більшість статей Особливої частини КК України відповідає цим вимогам. Водночас установлено, що узгодження з міжнародними договорами кримінально-правового характеру потребують: 1) виключення з переліку предикатних злочинів до ст. 209 КК України, передбачених ст.ст. 207, 212 та 212-1 КК України, оскільки на потребу включення цих злочинів до числа предикатних указують положення Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом; 2) виключення з КК України ст.ст. 258-1, 258-4, які, по суті, фіксують співучасть у терористичному акті (підбурювання чи пособництво), оскільки санкції цих статей є м'якшими від санкції ст. 258 КК України, що не відповідає вимогам міжнародних договорів; 3) виділення у ст. 302 КК України фінансування, участь у фінансуванні, а також надання чи здавання в оренду приміщень для заняття проституцією третіми особами, оскільки в іншому разі особа за вчинення таких діянь нестиме відповідальність лише як співучасник організації заняття проституцією, а не виконавець, що суперечить вимогам Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацію проституції третіми особами; 4) зазначення у ст. 310 КК України «рослини коки» як предмет складу злочину, що передбачено Єдиною конвенцією про наркотичні засоби; 5) приведення у відповідність статей про злочини у сфері службової діяльності відповідно до вимог Конвенції ООН проти корупції, Європейської конвенції про кримінальну відповідальність за корупційні правопорушення та Конвенції ООН проти організованої транснаціональної злочинності; 6) внесення відповідних змін до Розділу XX КК України.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що проблеми узгодження кримінального законодавства України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру зумовлені недостатньо розробленою системою способів та напрямів такого узгодження, відсутністю належних комплексних правотлумачних документів та тим, що правове врегулювання окремих питань не завжди відповідає вимогам чинних для України міжнародно-правових актів. Труднощі виникають і через те, що деякі поняття по-різному розглядаються науковцями кримінального права та у КК України, з одного боку, і міжнародним правом та міжнародними договорами, з іншого. На підставі історичного, порівняльно-правового, етимологічного, системного та логічного аналізу здійснено осмислення низки важливих концептуальних положень теоретичного та прикладного характеру, що

обумовило необхідність формулювання і обґрунтування пропозицій, які мають не лише наукове, а й практичне значення.

На основі аналітичного осягнення загальнотеоретичних позицій багатьох науковців, які висвітлювали питання узгодження національного законодавства з положеннями міжнародних договорів, системного аналізу стану відповідності кримінального законодавства України вимогам міжнародних договорів кримінально-правового характеру запропоновано низку узагальнень, актуальних для розвитку теорії кримінального права України, удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування, а також для фахового навчання правоохоронців.

1. У процесі дослідження констатовано, що питанням узгодження норм національного кримінального законодавства з вимогами міжнародних договорів науковцями приділено певну увагу. У цьому контексті особливого вивчення потребують дискусійні та мало досліджені питання, а саме: про можливість безпосереднього застосування положень міжнародних договорів на території держави, шляхи подолання колізій у застосуванні норм національного кримінального законодавства поряд з нормами міжнародних актів, межі узгодження положень кримінального законодавства з вимогами міжнародних актів.

2. Запропоновано дефініцію поняття «міжнародний договір кримінально-правового характеру» (який вказаний вище) та уточнено їх класифікацію.

3. Доведено, що загалом кримінальне законодавство України відповідає чинним міжнародним договорам. Також з'ясовано необхідність більш зваженого підходу до встановлення на основі міжнародних договорів кримінальної відповідальності за певні діяння, криміналізація яких може призвести до непотрібного дублювання статей КК України або до зміни ряду інститутів у кримінальному праві (наприклад, криміналізації насильницького зникнення) чи певних суб'єктів (наприклад, кримінальна відповідальність юридичних осіб).

4. Встановлено, що у застосуванні норм кримінального законодавства України не виникає особливих проблем використання тих статей, які прийняті на виконання міжнародно-правових зобов'язань і викладені з урахуванням наявної в Україні законодавчої техніки. Недоліки у практичній діяльності, зумовлені, в основному, прогалинами в підготовці фахівців, котрі звикли у розгляді питань, що виходять за межі національної юрисдикції, робити все за чіткими вказівками. Ускладнюється ситуація також відсутністю роз'яснень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

5. Відображено відповідність статей Загальної та Особливої частин КК України відповідним положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру у підготовлених за результатами дослідження порівняльних таблицях (додатки А і Б).

6. Обґрунтовано і сформульовано на підставі аналізу міжнародних договорів кримінально-правового характеру доцільність рекомендацій, що стосуються змін до законодавства, а саме:

– доповнити ч. 5 ст. 6 КК України, виклавши її у такій редакції:

«5. Ці положення Кодексу діють в тому випадку, якщо інші правила не передбачені загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права, а також положеннями чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надано Верховною Радою України»;

– виключити ч. 2 ст. 7 КК України з метою уникнення небажаного дублювання, оскільки ч. 3 ст. 2 КК України містить категоричну заборону не притягати двічі до кримінальної відповідальності *будь-яку особу*;

– виключити з п. 1 примітки до ст. 209 КК України слова *«за винятком діянь, передбачених статтями 207, 212 і 212-1 Кримінального кодексу України»*, а п. 1 примітки викласти у такій редакції:

«Примітка. 1. Суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі або діяння, вчинене за межами України, якщо воно визнається суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, за кримінальним законом держави, де воно було вчинене, і є злочином за Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи»;

– виключити ст.ст. 258-1 та 258-4 КК України, оскільки діяння, передбачені ними, є фактично співучастю у терористичному акті (підбурювання чи пособництво);

– доповнити диспозицію ст. 302 КК України словосполученнями *«фінансування чи участь у фінансуванні місць розпусти, надання чи здавання в оренду приміщень для заняття проституцією»;*

– доповнити назву та диспозицію ст. 310 КК України словами *«рослин коки»* і викласти у такій редакції: *«Стаття 310. Посів або вирощування снотворного маку, конопель, рослин коки»;*

– виключити з диспозиції ст. 438 КК України вказівку на цілком не вичерпний перелік порушень законів і звичаїв ведення війни та сформулювати її в такій редакції: *«порушення законів і звичаїв ведення війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»;*

– включити у диспозицію ст. 440 КК України вказівку на *«випробування»* щодо зброї масового знищення та викласти у такій редакції: *«розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування або випробування зброї масового знищення, забороненої міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»;*

– змінити порядковість викладу частин у ст. 442 КК України:

«Стаття 442. Геноцид.

1. Публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів.

2. Геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу»;

– включити до диспозиції ст. 446 КК України положення «вчинене у відкритому морі чи на іншій території поза межами юрисдикції будь-якої держави» та виключити словосполучення «морського чи річкового», виклавши їх у такій редакції: «піратство, тобто використання з метою одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна, вчинене у відкритому морі чи іншій території поза межами юрисдикції будь-якої держави»;

– включити до ст. 447 КК України Примітку: «Найманцем вважається спеціально завербована для участі у військових діях особа, яка діє з метою отримання матеріальної вигоди, котра суттєво перевищує матеріальну винагороду, виплачувану державою військовослужбовцям такого ж рангу і які виконують повноваження особового складу збройних сил держави, не є громадянином держави, що бере участь у збройному конфлікті чи воєнних діях, або особою без громадянства, що постійно проживає на її території, і не скерована іншою державою для виконання офіційних обов'язків у складі збройних сил»;

– доповнити КК України статтею про заборону вчинення дій, що становлять злочин апартеїду.

У процесі дослідження стану відповідності норм кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам кримінально-правового характеру встановлено перспективність дослідження цієї проблеми, спрямовану на вироблення загальної теоретичної моделі узгодження національного кримінального законодавства з вимогами міжнародних договорів; підготовку вітчизняного коментаря з аналізом текстів міжнародних договорів кримінально-правового характеру, розрахованого на сприйняття українськими правознавцями; обґрунтування пропозицій щодо подолання колізій між нормами національного та міжнародного законодавства тощо. У практичному сенсі результати дослідження можуть слугувати теоретичною базою для розроблення Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо практики застосування судами

загально визнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Броневицька О.М. Співвідношення міжнародно-правових актів та кримінального законодавства України у сфері протидії економічним злочинам / О.М. Броневицька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – 2010. – Вип. 1. – С. 187–195.
2. Броневицька О.М. Кримінально-правові норми міжнародних договорів періоду Київської Русі / О.М. Броневицька // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – 2011. – Вип. 50. – С. 104–108.
3. Броневицька О.М. Поняття і види міжнародних договорів кримінально-правового характеру / О.М. Броневицька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2011. – Вип. 3. – С. 201–212.
4. Броневицька О.М. Колізії між міжнародно-правовими актами й актами національного кримінального законодавства та способи їх вирішення / О.М. Броневицька // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 1. – С. 84–89.
5. Броневицька О.М. Відповідність положень чинного Кримінального кодексу України про відповідальність за посягання на особисту свободу особи вимогам міжнародно-правових актів / О.М. Броневицька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2011. – Вип. 3. – С. 319–327.
6. Броневицька О.М. Кримінально-правова юрисдикція України згідно з принципом пріоритету міжнародних договорів / О.М. Броневицька // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – 2011. – Вип. 51. – С. 553–560.
7. Броневицька О.М. Співвідношення міжнародних договорів кримінально-правового характеру та кримінального законодавства України / О.М. Броневицька // Актуальні питання реформування правової системи України: матер. 6-ої Міжнародної наук.-практ. конфер. (29–30 травня 2009 р.). – Луцьк, 2009. – С. 506–508.
8. Броневицька О.М. Колізії застосування ст.ст. 7 і 8 Кримінального Кодексу України / О.М. Броневицька // Актуальні проблеми юридичної науки: матер. міжнар. наук. конфер. «Восьмі осінні юридичні читання» (13–14 листопада 2009 р.). – Хмельницький, 2009. – С. 12–13.
9. Броневицька О.М. Співвідношення міжнародно-правових актів національного кримінального законодавства у боротьбі з легалізацією

- доходів, одержаних злочинним шляхом / О.М. Броневицька // Актуальні проблеми протидії злочинам у сфері економіки: матер. Всеукр. наук. конфер. (26 березня 2010). – Львів, 2010. – С. 178–180.
10. Броневицька О.М. Відповідальність за геноцид за кримінальним законодавством України та Російської Федерації та відповідність цих норм чинним міжнародним договорам / О.М. Броневицька // Дні порівняльного правознавства: матер. II міжнар. наук. симпозиуму (14–15 квітня 2010). – Яремче, 2010. – С. 427–429.
 11. Броневицкая О.М. Учет глобальных и региональных международных актов при криминализации коррупции в Украине / О.М. Броневицкая // Научные основы уголовного права и процессы глобализации: матер. V Российского конгр. угол. права (27–28 мая 2010 г.). – М., 2010. – С. 44–46.
 12. Броневицька О.М. Узгодження кримінального законодавства зарубіжних країн з вимогами міжнародно-правових договорів/ О.М. Броневицька // Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти: матер. II Всеукраїнського круглого столу (28 травня 2010). – Львів, 2010. – С. 311–314.
 13. Броневицька О.М. Міжнародно-правова обумовленість криміналізації викрадення людини / О.М. Броневицька // Актуальні питання реформування правової системи України: матер. 7 міжнар. наук.-практ. конфер. (4–5 червня 2010 р.). – Луцьк, 2010. – С. 570–572.
 14. Броневицька О.М. Кримінально-правова юрисдикція України згідно з принципом пріоритету міжнародних договорів / О.М. Броневицька // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матер. II-ї міжнар. наук.-практ. конфер. (8 жовтня 2010). – Одеса, 2010. – С. 52–55.
 15. Броневицька О.М. Проблеми регламентації відповідальності за тероризм / О.М. Броневицька // Компаративістські читання: матер. III міжнар. наук. конфер. (8 травня 2011 р.) – Львів-Київ, 2011. – С. 269–271.

АНОТАЦІЯ

Броневицька О.М. Відповідність кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2011.

Дисертація присвячена проблемам визначення відповідності чинного кримінального законодавства України міжнародним договорам кримінально-правового характеру. Запропоновано низку змін і доповнень, необхідних для приведення КК України у відповідність з вимогами міжнародних договорів.

Проведено порівняльно-правовий аналіз положень КК України та міжнародних договорів, визначено зміст окремих міжнародно-правових понять та здійснено їхнє порівняння із закріпленими у КК України, з'ясовано значення узгодження цих понять. За результатами дослідження констатовано низку невідповідностей між КК України та вимогами міжнародних договорів, указано на шляхи узгодження кримінального законодавства України з положеннями міжнародних договорів. Ураховано традиції створення і стиль викладу документів, звертається увага на необхідність досягнення компромісу між: досягненням точності викладу міжнародних положень у вітчизняному законі і збереженням традиції побудови вітчизняного кримінального закону.

Констатовано, що більшість із таких заходів вирішують не лише питання узгодження КК України з міжнародними договорами, але й сприяють удосконаленню кримінального законодавства України.

Ключові слова: міжнародний договір, кримінальне законодавство, узгодження законодавства, міжнародний злочин, злочин міжнародного характеру, кримінальна відповідальність, імплементація, кримінально-правова юрисдикція.

АННОТАЦІЯ

Броневицкая О.М. Соответствие уголовного законодательства Украины действующим международным договорам. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08. – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел, Львов, 2011.

Диссертация посвящена проблемам согласования уголовного законодательства Украины международным договорам уголовно-правового характера, а также нацелена на определение изменений и дополнений, необходимых для приведения Уголовного кодекса Украины (далее – УК Украины) в соответствие с нормами международных договоров. В работе рассматривается понятие международного договора уголовно-правового характера и обоснована необходимость согласования положений отечественного УК Украины с положениями таких договоров. Исследуются возможные методы согласования норм национального уголовного закона с нормами международных договоров. При определении методов согласования следует учитывать особенности системы законодательства Украины, в том числе особенности законодательной техники конструирования положений отечественного УК Украины.

Констатировано, что непосредственно действующими на территории государства могут быть общепризнанные принципы и нормы международного права, а международные договора не могут применяться судами

непосредственно, поскольку этими договорами напрямую предусмотрено обязательство государства установить наказуемость таких преступлений во внутреннем законе.

Аргументировано, что причиной возникновения коллизий между нормами уголовного законодательства Украины и нормами международных договоров уголовно-правового характера является отсутствие предварительного научно-теоретического обоснования целесообразности имплементации норм международного законодательства в уголовное законодательство Украины. Универсальным способом предотвращения таких коллизий является возможность еще при ратификации вносить оговорки, что Украина не берет обязательств выполнять конкретные положения международного договора.

Констатировано, что положения Общей части УК Украины в основном соответствуют требованиям международных договоров. Однако согласования с международными договорами уголовно-правового характера требуют положения, которые касаются: 1) правил распространения юрисдикции Украины на международные преступления и преступления международного характера; 2) правовых последствий учета приговора суда, который был вынесен судебным органом иностранного государства; 3) экстрадиции; 4) возможности внедрения уголовной ответственности юридических лиц; 5) применений наказания в виде конфискации имущества.

Также констатировано, что большинство статей Особенной части УК Украины соответствует требованиям международных договоров уголовно-правового характера. В то же время установлено, что согласования требуют: 1) ст. 209 на предмет исключения ст. 207 УК Украины «Уклонение от возврата выручки в иностранной валюте», ст. 212 УК Украины «Уклонение от уплаты налогов, сборов (обязательных платежей)» и ст. 212-1 УК Украины «Уклонение от уплаты единого взноса за общеобязательное социальное государственное страхование и взносов по страховке за общеобязательное государственное пенсионное страхование», поскольку эти составы преступлений должны быть включены в число предикатных преступлений согласно п. «е» ст. 1 Конвенции об отмывании, поиске, аресте и конфискации доходов; 2) исключение с УК Украины ст.ст. 258-1, 258-4, которые фиксируют соучастие в террористическом акте и санкции этих статей намного мягче санкций ст. 258 УК Украины, что не соответствует требованиям международных договоров; 3) указания в ст. 310 УК Украины на «растения коки» как на предмет состава преступления, поскольку это предусмотрено в Единственной конвенции о наркотических средствах; 5) согласования статей о преступлениях в сфере служебной деятельности с требованиями Конвенции ООН против коррупции, Европейской конвенции об уголовной ответственности за коррупционные правонарушения и Конвенции ООН против организованной транснациональной преступности; 6) внесения соответствующих изменений в Раздел XX УК Украины.

На основании полученных в ходе исследования результатов с целью совершенствования УК Украины и приведения его в соответствие с международными договорами разработаны предложения теоретического и прикладного характера.

Ключевые слова: международный договор, уголовное законодательство, преступление международного характера, международное преступление, уголовная ответственность, имплементация, уголовно-правовая юрисдикция.

ANNOTATION

Bronevyska O.M. Correspondence of criminal legislation of Ukraine with valid international treaties. – Manuscript rights reserved.

Thesis on scientific degree of candidate of legal sciences on speciality 12.00.08 – Criminal law and Criminology; Criminal-executive law. – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2011.

Thesis is devoted to the problems of research of correspondence of valid criminal legislation of Ukraine with international treaties of criminal-legal character. A number of amendments for improvement of the Criminal Code of Ukraine are suggested.

Comparative legal analyses of the provisions of the Criminal Code of Ukraine and international treaties is conducted, the content of certain international legal concepts is defined, comparison of these concepts to those, foreseen by the Criminal Code of Ukraine, is carried out, sense of correspondence with these concepts is ascertained. A number of discrepancy among the Criminal Code of Ukraine and international legal provisions is stated, the ways of concordance of the criminal legislation of Ukraine with the requirements of international treaties are pointed out. Traditions of forming and language style of the documents were taken into account, attention is also paid to necessity to compromise between accuracy of exposition of international provisions in the internal legislation and preserving the authentic style of internal Criminal Law.

Most of these measures settle not only the problem of correspondence of the Criminal Law of Ukraine with international treaties, but contribute to the improvement of the criminal legislation of Ukraine.

Key words: international treaty, criminal legislation, correlation of the legislation, international crime, crime of international character, criminal liability, implementation, criminal-legal jurisdiction.

